

LIETUVOS ŽMOGAUS TEISIŲ KOORDINAVINMO CENTRO STEIGĖJŲ DEKLARACIJA

2014 m. kovo 11 d.
Vilnius

Sovietmečiu žmogaus teisėmis Lietuvoje rūpinosi Bažnyčia ir 1976 metais įsteigta Lietuvos Helsinkio grupė. Lietuvai siekiant nepriklausomybės 1989 metais grupė dvasininkų, disidentinio judėjimo dalyvių, mokslininkų, gydytojų, rašytojų, kultūros ir meno darbuotojų paskelbė Lietuvos visuotinių žmogaus teisių gynimo deklaraciją, kuri davė pradžią oficialiam Lietuvos žmogaus teisių judėjimui Lietuvoje. Joje buvo deklaruojamas Lietuvos žmonių siekis sukurti teisinę demokratinę valstybę vadovaujantis Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos ir kitų tarptautinių žmogaus teises reglamentuojančių dokumentų principais. Deklaracija skelbė būtinumą siekti šalies ekonominio ir politinio savarankiškumo, nepriklausomybės, visų Lietuvos piliečių lygių teisių ir vienodos atsakomybės prieš įstatymus.

1991 m. atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje ėmė steigtis nevyriausybinės organizacijos (NVO) tremtinių, politinių kalinių, vartotojų, moterų, pagyvenusių žmonių, dingusiųjų žmonių artimųjų, tautinių bei seksualinių mažumų, kalinių, nusikaltimų aukų, vaikų, šeimos ir kitų žmonių grupių teisėms ginti, pilietinėms laisvėms užtikrinti ir demokratinėms nuostatomis įgyvendinti.

Tačiau nemažai valstybės ar privačių asmenų įsteigtų NVO iš esmės yra valdžios kontroliuojamos ir jos pavedimus vykdančios viešosios įstaigos (VŠĮ). Jos deklaruoja atstovaujančios visuomenei, kovojančios su žmogaus teisių pažeidimais ir formuojančios pilietinę visuomenę Lietuvoje, nors ta veikla paprastai tik imituojama, nes dažniausiai apsiriboja parodomųjų programų kūrimu ir valstybės biudžeto lėšų naudojimu. Taip simuliuojamas teisingumo gynimas, tariama kova su žmogaus teisių pažeidimais, imituojama nuomonių įvairovė ir tiesioginės demokratijos plėtojimo regimybė. Todėl įsitvirtino tokia padėtis, kad valstybės nefinansuojamos, bet realiai žmogaus teises ginančios nepriklausomos NVO lieka bendradarbiavimo su valstybės institucijomis užribyje. O tai dar labiau didina ir taip didelį atotrūkį tarp pilietinės visuomenės ir valdžios institucijų.

Šiandien bene didžiausią piliečių pasitikėjimą turinčios NVO negauna valstybės paramos, joms įstatymai nesuteikia teisės atstovauti piliečiams valstybės institucijose, teismuose (iš LR Civilinio kodekso pašalintos nuostatos, suteikiančios NVO teisę ginti savo narių teises), jos negali dalyvauti priimant ypač svarbius valstybės sprendimus (pvz., dėl AE statybos ir kt.).

Deja, valdžios institucijos ir verslo grupuotės įnirtingai priešinasi, kad galų gale Lietuvoje būtų įkurta Nepriklausoma ir savarankiška Visuomenės reikalų taryba, analogiška toms, kurios yra visose Europos Sąjungos šalyse ir deleguoja savo atstovus į Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetą, teikiančią konsultacijas Europos Komisijai, Europos vadovų tarybai, Europos Parlamentui, stiprinančią pilietinės visuomenės organizacijų vaidmenį ir propaguojančią dalyvaujamąją demokratiją Europos Sąjungoje. Gėdingiausia, kad imituodama demokratiją, iki šiol Lietuvos atstovus į šį komitetą siunčia tik Lietuvos Vyriausybė.

Nesant valdžios pilietinės kontrolės, demokratijos raida valstybėje sustojo: politikai, palaikomi valdžios kontroliuojamų NVO, ėmė demonstratyviai ignoruoti esmines žmogaus teises ir laisves, keisti Konstitucijos nuostatas ir jos įtvirtintas pagrindines vertybes.

Per dvidešimt trejus nepriklausomybės metus piliečiai neįgijo teisės tiesiogiai dalyvauti valstybės valdyje (dėl Konstitucijos 9 str. nustatyto perteklinio reikalavimo surinkti 300 tūkst. iniciatorių parašų ir sumažėjusio gyventojų skaičiaus piliečiai normaliai nebegali surengti referendumų svarbiausiais tautos ir valstybės klausimais), jie prarado bet kokią teisę dalyvauti teisingumo vykdyme (1994 m. iš teismų buvo pašalintas ir iki šiol į juos negražintas visuomenės atstovų institutas), mūsų visuomenė neįgijo realios savivaldos ir teisės tiesiogiai rinkti savo atstovus

nei į vietos savivaldybių tarybas, nei į Europos Parlamentą (dėl įstatymo diskriminuojančių nuostatų visuomeninių rinkimų komitetų atžvilgiu).

Lyginant su išsivysčiusiomis Europos šalimis, ekonominė ir socialinė gyventojų padėtis taip pat realiai negerėja: per 20 proc. Lietuvos gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos, didėja vaikų mirtingumas, gimstamumas – mažiausias, o savižudybių skaičius pats didžiausias iš visų ES šalių. Neatsakinga valdžios ekonominė ir socialinė politika sudarė sąlygas įsigalėti monopolijoms, kontrabandai, korupcijai, nacionalinio turto grobstymui, bedarbystei, narkomanijai, alkoholizmui ir skurdui, skatino masinę gyventojų emigraciją – Nepriklausomybės metais iš Lietuvos emigravo ketvirtadalis jos piliečių.

Lietuvos žmogaus teisių koordinavimo centro steigėjai konstatuoja, kad esant tokiai padėčiai, sąlygų formuoti pilietinei visuomenei Lietuvoje beveik nėra. Piliečių teisės yra nusavintos politinių partijų, kurių atstovai sutartinai inicijuoja įstatymo pataisas, siekiančias panaikinti bet kokias konkuruojančias pilietines organizacijas ir pačią politinę konkurenciją. Naujų partijų kūrimąsi riboja valstybės nustatyta politinių partijų finansavimo tvarka bei Seimo rinkimų įstatymo pataisos, palankios tik stambiosioms politinėms partijoms.

Pakaitomis valdžią tarpusavyje mainančios politinės partijos yra labiausiai įtakojamos vidaus ir užsienio lobistų, kurių siekiai akivaizdžiai prieštarauja tautos interesams ir valstybės suverenitetui. Jau ketinama leisti užsienio piliečiams steigti Lietuvoje politines partijas, kad jos dalyvautų Lietuvos valstybės valdyme, nors savų piliečių tiesioginis dalyvavimas valstybės valdyme tebėra labai apribotas. Dabartinis šalies politinis elitas nėra suinteresuotas keisti Konstitucijos 9 str., kad būtų sumažintas reikalavimas surinkti 300 tūkst. referendumo iniciatorių parašų. Jis nenori grąžinti į teismus tarėjų ar prisiekusiųjų instituto, nesiekia realios piliečių savivaldos. Jis vengia iš esmės keisti vietos savivaldybių tarybų ir Europos Parlamento rinkimų įstatymus, kurie prieštarauja LR Konstitucijai, kaip nustatė Konstitucinis Teismas 2007-02-09 ir 2010-11-09 nutarimais.

Nepajėgdama ar nenorėdama spręsti opiausių visuomenės ir valstybės problemų, valdžia neribuoja bankų savivalės, sutinka, kad būtų keičiamos Lietuvos valstybės konstitucinės nuostatos, draudžiančios Lietuvos žemę parduoti užsieniečiams, neprieštarauja konstitucinės šeimos sampratos keitimui ir valstybės pagrindų silpninimui, nestabdo plintančių lietuvių kalbos vartojimo ribojimų, be išlygų keičia valstybės vidaus teisės aktus taip, kad jie būtų palankesni ne savo, o užsienio valstybių piliečiams, kompanijoms ar privačioms struktūroms, be piliečių sutikimo leidžia savintis nacionalinius resursus ir kitus gamtos išteklius. Didžiausią nerimą kelia tai, kad tam neretai talkina ir valdžios finansuojamos bei kontroliuojamos NVO. Dalis jų, prisidengdamos tariama tam tikrų piliečių grupių diskriminacija, kursto nesantaiką tarp žmonių, kelia įtampą dėl simuliuojamų žmogaus teisių pažeidimų, įsivaizduojamų žmonių polinkių ir pomėgių suvaržymų. Sunku nepastebėti jų siekimo nukreipti dėmesį nuo esminių žmogaus teisių pažeidimų, kurie griaua pamatinę, konstitucinių Lietuvos piliečių teisių ir laisvių sanklodą: teisę į tinkamą žmogaus gyvybės bei sveikatos apsaugą, sveiką aplinką, žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumą, teisingą teismą, lygybę prieš įstatymus, rinkimų teisę, šeimos ir santuokos apsaugą, mokslo prieinamumą, teisę tiesiogiai dalyvauti šalies valdyme, teisę ginti savo ekonominius ir socialinius interesus, žodžio ir įsitikinimų laisvę ir pan.

Lietuvos žmogaus teisių koordinavimo centro steigėjai remia atskirų politikų ir politinių partijų bei politinių organizacijų veiksmus, kuriais stiprinamas Lietuvos valstybės suverenitetas, tautinių mažumų ir kitų žmonių grupių santarvė, teisė ir socialinis teisingumas, žmonių gyvenimo sąlygų gerinimas, emigracijos stabdymas ir konstitucinių vertybių išsaugojimas.

Lietuvos žmogaus teisių koordinavimo centro steigėjai yra įsitikinę, jog siekiant užtikrinti žmogaus teises ir tolesnę demokratijos raidą, šiuo metu būtina:

- Pakeičiant Konstitucijos 9 str., sumažinti reikalaujamą referendumui inicijuoti parašų skaičių, kad svarbiausius lietuvių tautai bei valstybei klausimus (pvz., žemės pardavimo

užsieniečiams, pernelyg didelės rizikos įmonių statybos, valstybinės lietuvių kalbos vartojimo ir pan.) realiai būtų įmanoma spręsti tik visuotiniu privalomuoju referendumu;

- Užtikrinti teisę kiekvienam Lietuvos piliečiui tiesiogiai dalyvauti valstybės valdyme, tiesiogiai rinkti atstovus į vietos savivaldybių tarybas, Lietuvos Respublikos Seimą, Europos Parlamentą, sudaryti sąlygas, kad jie galėtų būti ir tiesiogiai į šias institucijas renkami (o tam būtina pakeisti LR Seimo, Vietos savivaldybių tarybų ir Europos Parlamento rinkimų įstatymus);
- Užtikrinti ne tik privačios, bet ir valstybinės nuosavybės apsaugą;
- Užtikrinti, kad visi piliečiai būtų lygūs prieš įstatymus ir būtų jų ginami;
- Imtis atsakomybės už tautos išlikimą, saugoti ir ginti šalies kultūrinę identitetą, šeimos institutą;
- Nustatyti atsakomybę už konstitucinių vertybių menkinimą ar kėsinimąsi į jas.

Lietuvos žmogaus teisių koordinavimo centro steigėjai siekia sutelkti visas realiai žmogaus teises ginančias ir piliečių pasitikėjimą užsitarnavusias nevyriausybinės organizacijas reguliariam savo veiksmų koordinavimui ir žymiai sistemingesniam, intensyvesniam bei produktyvesniam bendradarbiavimui.

Esame įsitikinę, kad susitelkusios ir labiau susivienijusios NVO sustiprins piliečių pasitikėjimą savo galiomis ir pozityvių valstybės permainų perspektyvomis, sudarys realias sąlygas formuoti pilietinei visuomenei bei plėtoti demokratijai, padės sumažinti pavojingai augančią įtampą tarp visuomenės ir valdžios.

Lietuvos žmogaus teisių koordinavimo centro steigėjai:

Asociacija Nepartinis demokratinis judėjimas (NDJ) Krescencijus Stoškus
Lietuvos Helsinkio grupė (LHG) Stasys Stunguryš
Piliečių gynybos paramos fondas - Stasys Kaušinis
Lietuvos žmogaus teisių asociacija (LŽTA) Vytautas Budnikas
Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacija (LŽTGA) Romualdas Povilaitis

